

TERESA LUBIŃSKA

Uniwersytet Szczeciński

**FINANSE PUBLICZNE I SEKTOR FINANSÓW PUBLICZNYCH
DWADZIEŚCIA LAT
PO UPADKU GOSPODARKI CENTRALNIE STEROWANEJ***

Wprowadzenie

Finanse publiczne stanowią niezwykle ważną dziedzinę nauki jak i działań publicznych realizowanych w ramach tak zwanego sektora finansów publicznych. Sektor ten podlegał ogromnym przeobrażeniom w okresie ostatnich 20 lat. W artykule uporządkowano te przeobrażenia w etapy. Za etapy uznano główne reformy finansów publicznych. Szerzej omówiono etap określany jako reforma budżetu zadaniowego. Podano również stan makroekonomiczny finansów publicznych w latach 2007–2008, z wypukleniem małorozwojowej struktury wydatków publicznych. W artykule starano się ukazać rolę budżetu jako szczególnego rodzaju instytucji zarządzania zadaniami publicznymi.

1. Ustawa budżetowa i uchwały budżetowe jako podstawa gospodarki finansowej państwa i jednostek samorządu terytorialnego (j.s.t.)

Powszechnym paradygmatem współczesnego ustroju społeczno-gospodarczego jest dostarczanie obywatelom dóbr i usług, zwanych publicznymi. W teorii finansów publicznych dobro lub usługę publiczną należy zdefiniować jako zadanie publiczne, finansowane ze środków publicznych. Środkami publicznymi są dochody publiczne, środki UE i inne środki ze źródeł zagranicznych oraz przychody¹. Zasadniczą część środków, które finansują zadania publiczne, stano-

* Artykuł w wersji angielskiej jako *Public finance and public finance sector 20 years after the collapse of centrally planned economy* w ramach monografii *20 years after*, pod red. T. Lubińskiej, „Economicus”, Szczecin (w druku).

¹ Zob. [22, poz. 2104, art. 5].

wią podatki i parapodatki. Ta grupa dochodów odpowiada pojęciu *tax revenue*, stosowanemu w statystyce międzynarodowej i literaturze światowej. Dochody publiczne gromadzone są na zasadzie solidaryzmu społecznego, odpowiednio do doktryny politycznej, odzwierciedlającej socjalne, liberalne lub mieszane teorie podatków.

Instytucje, które zarządzają zadaniami publicznymi oraz dostarczają dobra i usługi publiczne, to jednostki sektora finansów publicznych. Katalog jednostek sektora finansów publicznych jest bardzo szeroki i obejmuje różnorodne formy organizacyjno-prawne, znacznie różniące się od jednostek budżetowych². Podstawą gospodarki finansowej tych instytucji jest ustawa budżetowa oraz uchwały budżetowe. Zasadniczą częścią obu dokumentów, czyli ustawy budżetowej i uchwał budżetowych, jest budżet. Budżet nie jest tylko rocznym planem dochodów i wydatków oraz przychodów i rozchodów – por. rysunek 1. Jest centralnym narzędziem zarządzania środkami i zadaniami publicznymi. Swoistego rodzaju konstytucją, regulującą funkcjonowanie budżetu i jednostek sektora finansów publicznych, jest ustawa o finansach publicznych³. Zawiera ona bowiem następujące działy: Zasady ogólne finansów publicznych, państwowy dług publiczny, budżet państwa, budżet j.s.t., środki pochodzące z budżetu UE i inne środki pochodzące ze źródeł zagranicznych, niepodlegające zwrotowi. Poprzednie ustawy, które regulowały gospodarkę finansową sektora finansów publicznych, pochodziły z 1991 roku⁴ oraz 1998 roku⁵. Procesy gromadzenia, wydatkowania, finansowania potrzeb pożyczkowych oraz zarządzania środkami publicznymi i długiem to procesy składające się na kategorię „finanse publiczne”⁶. Ustawa o finansach publicznych reguluje wymienione procesy, które są charakterystyczne dla nowoczesnych gospodarek rynkowych.

Wymienione trzy ustawy, normujące funkcjonowanie sektora finansów publicznych, w tym finansów publicznych, odzwierciedlają etapy rozwoju ustroju społeczno-gospodarczego w Polsce w obszarze zadań publicznych, źródeł ich finansowania oraz w wymiarze instytucjonalnym, w tym dostosowywania ustawy do prawa UE. Sektor finansów publicznych podlegał w latach 1991–2008 dużym

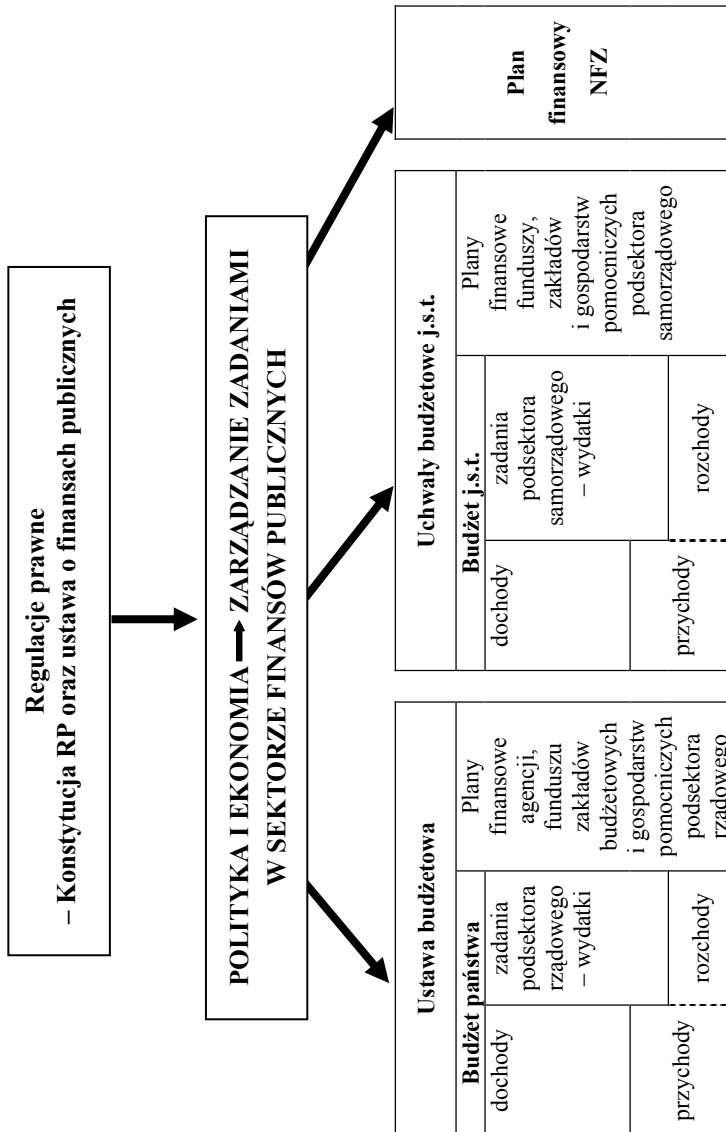
² Por. [7, s. 21 i n.].

³ Por. [22].

⁴ Zob. [23].

⁵ Zob. [24].

⁶ Zob. [22, art. 3].

Rys. 1. Schemat zarządzania zadaniami publicznymi w sektorze finansów publicznych
Źródło: opracowanie własne.

przeobrażeniom transformacyjnym oraz prorozwojowym. Poniżej przedstawiono główne etapy rozwoju i przeobrażeń sektora finansów publicznych.

2. Główne etapy rozwoju finansów publicznych w Polsce

Etapy rozwoju finansów publicznych w latach 1991–2008 odnoszą się zarówno do zmian w systemie zarządzania zadaniami publicznymi jak i do źródeł pokrywania wydatków przeznaczonych na poszczególne zadania publiczne. Wieloaspektowe, retrospektywne spojrzenie na rolę finansów publicznych w latach 1994–2007 zawiera praca W. Ziółkowskiej⁷. W artykule wyróżniono osiem następujących etapów rozwoju finansów publicznych:

- I. Stworzenie fundamentów dla systemu gromadzenia dochodów publicznych – PIT, CIT, VAT, akcyza, podatki lokalne – lata 1992–1994.
- II. Podział i decentralizacja zadań publicznych na dwie grupy zadań, które należy określić jako zadania szczebla państwowego oraz zadania samorządowe – gminy, powiaty, województwa samorządowe – lata 1991, 1999.
- III. Utworzenie dwufilarowego systemu obowiązkowych ubezpieczeń społecznych – 1999 rok.
- IV. Utworzenie systemu finansowania usług zdrowotnych poza budżetem państwa – 1999 rok.
- V. Utworzenie systemu edukacji szkolnej według standardu 6 + 3 + 3 (podstawowe szkoły, gimnazja, licea) – 1999 rok.
- VI. Przyjęcie wymogów Traktatu z Maastricht jako celów polityki fiskalnej po wejściu Polski do UE – 2004 rok.
- VII. Radykalne zmiany w strukturze finansowania zadań publicznych w wyniku absorpcji funduszy UE i z innych źródeł zagranicznych w latach 2004–2006 oraz w Nowej Perspektywie Finansowej na lata 2007–2013.
- VIII. Wdrażanie nowoczesnego systemu zarządzania zadaniami publicznymi w podsektorze rządowym za pomocą tak zwanego budżetowania zadaniowego – lata 2006–2013.

Każdy z wymienionych etapów rozwoju zasługuje na miano reformy finansów publicznych⁸. Obejmowały one bowiem przedsięwzięcia, które znacznie zmieniały ekonomię i zarządzanie w sektorze finansów publicznych.

⁷ Por. [20].

⁸ Szczegółowy opis etapów porządkowania finansów publicznych w [17].

Płaszczyzny sektora finansów publicznych, które podlegały przeobrażeniom, można sklasyfikować następująco:

- instrumenty podatkowe i parapodatkowe,
- zadania publiczne,
- deficyt sektora finansów publicznych oraz dług publiczny,
- instytucje sektora finansów publicznych.

Każda reforma finansów publicznych znalazła odzwierciedlenie w budżecie państwa. Skutki reformy oddziaływały bezpośrednio na wielkość i strukturę dochodów i wydatków budżetu państwa oraz przychodów i rozchodów.

Dla finansów publicznych strategiczne znaczenie miały reformy L. Balcerowicza, tworzące zręby pod system finansów publicznych w latach 1990–1993⁹. Stanowiły one przełom w tworzeniu nowoczesnej ekonomii sektora publicznego w Polsce¹⁰. Znakomitą część reform finansów publicznych zrealizowano w czasie kadencji rządu J. Buzka w latach 1997–2001.

Tworzenie systemu podatkowego oparto na ogromnym dorobku światowej teorii podatków i doświadczeniach praktycznych państw europejskich. W podobny sposób formułowano rozwiązania systemu samorządu terytorialnego czy w reformie ubezpieczeń społecznych i ochrony zdrowia.

Realizacja wielu reform nie była wystarczająco oparta na pracach badawczych, wielowariantowych analizach statystycznych i porównawczych, uwzględniających uwarunkowania społeczno-gospodarcze¹¹ kraju transformacji gospodarczej, w tym również kontekst polityczny wynikający z uprawnień prezydenta w zakresie wetowania ustaw¹².

W latach 2004–2005 widoczny był opór wobec reform sektora publicznego, będący wynikiem swoistego syndromu reform w Polsce, wynikającego z wielu czynników, w tym metodologicznych. Już wówczas negatywnie na plan J. Hausnera¹³ wpłynęła atmosfera ciągłych zmian w sektorze finansów publicznych – zmian niewystarczająco uwzględniających znaczenie reguły stabilizacji finansów publicznych.

Znakomitym przykładem są tu reformy ochrony zdrowia, która z pewnością nie była wystarczająco wspierana odpowiednimi pracami badawczymi. Jest to

⁹ Zob. [13]; [2]; [3].

¹⁰ Por. [6, s. 163 i n.].

¹¹ Por. [12, s. 307].

¹² Por. [19]; [20].

¹³ Zob. [9].

bowiem przykład permanentnych reform w naszym systemie ochrony zdrowia, z zaskarżeniem ustawy o Narodowym Funduszu Zdrowia do Trybunału Konstytucyjnego włącznie. Niedopracowanie reguł i zasad funkcjonowania kas chorych doprowadziło do niezrozumienia roli nowych instytucji ochrony zdrowia w Polsce. Zbagatelizowano prawo konstytucyjne, wprowadzając ustawę o Narodowym Funduszu Zdrowia w kolejnym kroku reformowania ochrony zdrowia po kasach chorych. Nie podjęto próby kontynuacji procesu wdrażania systemu kas chorych, co należało zrobić w imię stabilności reguł funkcjonowania tej tak kluczowej usługi publicznej, jaką jest opieka zdrowotna. W roku 2006 podejmowano próby ponownego włączenia wydatków na ochronę zdrowia do budżetu państwa. Przedsięwzięcia te okazały się nieskuteczne, mimo wielu debat w Komisji Zdrowia Sejmu RP. Do dziś nie ma szerokiego konsensusu społecznego dla niezbędnych, proefektywnościowych zmian w ochronie zdrowia, w tym dla komercjalizacji szpitali.

Zmiana zasad finansowania emerytur z formy finansowania zaopatrzeniowego na dwufilarowy system zaopatrzeniowo-kapitałowy nie zapewniał z kolei stabilnych źródeł rekompensowania ubytku składek przekazanych do otwartych funduszy emerytalnych¹⁴. Wpłynęło to na deficyt sektora finansów publicznych oraz dług publiczny. Zatrzymanie procesu prywatyzacji ograniczyło źródła finansowania skutków tej reformy.

W przypadku tak ważnych reform, jak na przykład reforma ochrony zdrowia, kontynuacja wdrażania reform, mimo trudności implementacyjnych, jest z pewnością korzystniejsza niż radykalne reformowanie zreformowanego systemu lub całkowite przerwanie reformy. Warto tu przytoczyć również – nieskuteczne na szczęście – próby likwidacji otwartych funduszy emerytalnych i powrotu do systemu zaopatrzeniowego.

Mimo wielu trudności i fali krytyki wymienione reformy finansów publicznych należy, z perspektywy 2009 roku, określić jako milowe kroki w budowaniu instytucji i instrumentów sektora finansów publicznych. Reformy finansów publicznych stworzyły zręby nowoczesnego instytucjonalnie i instrumentalnie sektora finansów publicznych, mimo widocznych wielu nieprawidłowości i niesprawności w jego funkcjonowaniu. Jak wskazuje W. Ziółkowska, nie wykorzystano również dobrych okresów korzystnej koniunktury dla prorozwojowych zmian w finansach publicznych¹⁵. Istotne bariery szybkiej eliminacji wielu dysfunkcyj-

¹⁴ Por. [4, s. 48]; [1].

¹⁵ Zob. [20].

nych zjawisk¹⁶ w sektorze finansów publicznych oraz szerzej – w sektorze publicznym, świadczą o tym, że prace te będą rozłożone w czasie. Uprawniona jest następująca teza: wszystkie etapy rozwoju odzwierciedlają dążenie do racjonalnego gospodarowania środkami publicznymi, zarówno po stronie dochodowej jak i wydatkowej. Taki proces jest określany jako federalizm fiskalny¹⁷. Wdrażanie federalizmu fiskalnego w Polsce to proces długotrwały, podobnie jak w innych transformujących się państwach¹⁸.

3. Budżet zadaniowy (BZ) jako współczesna reforma finansów publicznych w podsektorze rządowym

Duże znaczenie dla zwiększenia jakości finansów publicznych, a tym samym poprawy jakości dóbr i usług publicznych, będzie z pewnością miała reforma finansów publicznych w podsektorze rządowym określana jako budżet zadaniowy (BZ). Zgodnie z nowelizacją ustawy o finansach publicznych z 8 grudnia 2006 roku, w Uzasadnieniu do projektu ustawy budżetowej na 2008 rok załączono pierwszą wersję¹⁹ budżetu zadaniowego dla dysponentów podsektora rządowego, z wyłączeniem 15 dysponentów, których plany finansowe są włączane do projektu ustawy. Budżet zadaniowy na 2008 rok obejmował 166 zadań, 454 podzadań i 957 mierników. Przypisano im odpowiednie kwoty wydatków, z wydzieleniem tak zwanych kosztów ogólnych. Powiązано budżet tradycyjny państwa z zadaniami i podzadaniami w budżecie zadaniowym.

Nowelizacja ustawy o finansach publicznych odnosiła się do art. 124 i 158, które mówią o tym, jakie wymagania stawia się w uzasadnieniu do projektu ustawy budżetowej oraz sprawozdaniu z wykonania ustawy budżetowej. Nowelizacja sformułowała następujące wymagania dla BZ:

„Art. 124. Do projektu ustawy budżetowej dołącza się uzasadnienie zawierające w szczególności:

9) zestawienie zadań, w ramach planowanych kwot wydatków, wraz z opisem celów przedmiotowych zadań, mierników wykonania oraz przewidywanych wieloletnich kosztów finansowych związanych z ich realizacją.

¹⁶ Por. [18, s. 40 i n.].

¹⁷ Por. [15, s. 14].

¹⁸ *Ibidem*, s. 23.

¹⁹ Por. rozdz. XII Uzasadnienia do projektu ustawy budżetowej na 2008 rok.

Art. 158. 3. Sprawozdanie z wykonania ustawy budżetowej powinno zawierać:

9) informacje o wykonaniu zadań, w ramach planowanych kwot wydatków, wraz z opisem celów przedmiotowych zadań, mierników wykonania oraz przewidywanych wieloletnich kosztów finansowych związanych z ich realizacją, a także o wydatkach poniesionych na ich realizację”.

Zaprojektowanie metodyki budowy budżetu zadaniowego (BZ) oraz zdefiniowanie zasad funkcjonowania nowego systemu budżetowego wymagało wszechstronnej analizy doświadczeń z wieloletniego planowania i programowania budżetowego oraz zarządzania przez cele w sektorze publicznym i prywatnym (*result oriented/performance budgeting*). Systemy finansów publicznych w poszczególnych państwach są bardzo różne, dlatego nie było możliwe bezpośrednio surowe przeniesienie wzorców zagranicznych na teren Polski.

Podstawy metodyczne reformy budżetu zadaniowego zostały opublikowane po raz pierwszy w 2006 roku²⁰. Proponowany system BZ został opracowany na podstawie²¹:

- a) analizy światowych osiągnięć i niepowodzeń w budżetowaniu zadaniowym (studia literaturowe, wizyty w ministerstwach finansów wybranych krajów, raporty MFW i BŚ);
- b) doświadczeń w budżecie zadaniowym samorządów w Polsce;
- c) doświadczeń w zarządzaniu przez cele w sektorze prywatnym;
- d) doświadczeń w audycie i rachunkowości;
- e) doświadczeń w zarządzaniu środkami UE;
- f) współpracy z Bankiem Światowym i ekspertami w zakresie budżetowania zadaniowego;
- g) wniosków wyciągniętych z przeprowadzonych pilotaży: MNiSW, MEN, MPiPS, międzyresortowy Program Wysokich Technologii.

Autorzy zaproponowali oryginalną metodykę rezultatowego przypisywania wydatków do zadań i podzadań, dostosowaną do polskiego systemu finansów publicznych.

Istotą budżetu zadaniowego jest wprowadzenie zarządzania środkami publicznymi przez cele odpowiednio skonkretyzowane i zhierarchizowane

²⁰ Por. [8].

²¹ Zob. [10].

w celu osiągnięcia określonych rezultatów (realizacji zadań), mierzonych za pomocą ustalonego systemu mierników²².

Koncepcja budżetu zadaniowego w pełni odpowiada kanonowi „budżetu wyników”, tak zwanemu *performance budget*. Pierwsze prace²³ koncepcyjne i wdrożeniowe w Polsce w tym zakresie odnosiły się do jednostek samorządu terytorialnego. Podobne rozwiązania proponowane są pod nazwą budżet efektów – *resultat-oriented budget*.

Prace nad nowoczesnym zarządzaniem zadaniami publicznymi wpisują się w główny nurt prac i przedsięwzięć, określanych jako *new public management* – NPM²⁴. Obejmuje on bardzo szeroki wachlarz metod oraz rozwiązań instytucjonalnych i zarządczych wykorzystujących osiągnięcia sektora prywatnego na potrzeby sektora finansów publicznych, a w szerszym ujęciu – sektora publicznego. Prace nad BZ są kontynuowane. Zakończenie reformy BZ przewiduje się w 2013 roku.

4. Podstawowe parametry finansów publicznych oraz struktura zadań publicznych w Polsce

Główne charakterystyki makroekonomiczne za 2008 rok na tle 2007 roku, które są kluczowe dla oceny finansów publicznych, przedstawiają się następująco:

	2007 rok	2008 rok
– tempo wzrostu PKB (%)	6,5	4,5
– PKB (mld zł)	1 175	1 267
– wskaźnik inflacji (%)	2,5	4,2
– stopa bezrobocia (%)	11,2	10,5
– dochody ogółem (% PKB)	40,0	39,5
– wydatki ogółem (% PKB)	42,0	43,4
– deficyt sektora finansów publicznych (% PKB)	–2,0	–3,9
– dług publiczny (% PKB)	44,9	45,9

²² Zob. [8, s. 649].

²³ Por. [14].

²⁴ Por. [5].

Deficyt sektora finansów publicznych w 2006 roku wynosił $-3,8\%$ PKB. Wysokie tempo wzrostu PKB w 2008 roku pozwoliło na ograniczenie deficytu w 2007 roku do $-2,0\%$ PKB. Prognozy i założenia do budżetu na 2009 roku, odnoszące się do planowanego wykonania w 2008 roku, przewidywały deficyt sektora na poziomie $-2,5\%$. Dekoniunktura ograniczyła dochody publiczne i zwiększyła deficyt sektora do $3,9\%$ w 2008 roku.

Komisja Europejska rozpoczęła w 2009 roku przeciw Polsce tak zwaną procedurę nadmiernego deficytu (po raz drugi). Procedura ta ma głównie charakter informacji mobilizującej rząd do konsolidacji fiskalnej celem stworzenia warunków do wejścia do strefy euro i zwiększenia fundamentów stabilizacji sektora finansów publicznych²⁵. W lipcu 2008 roku udało się uzyskać zgodę Komisji Europejskiej na zamknięcie procedury nadmiernego deficytu, którą rozpoczęto w 2004 roku.

W świetle wymagań konsolidacji fiskalnej szczególnie ważne jest zwiększenie efektywności wydatków publicznych. W Polsce bardzo duży jest udział w wydatkach środków przeznaczanych na ochronę socjalną: $16,9\%$ PKB, a szczególnie mały na naukę: $0,34\%$ PKB, i szkolnictwo wyższe – $0,9\%$ PKB. Zarządzanie zadaniami publicznymi w sensie decyzji co do kwot na nie przeznaczanych oraz sposobów ich wydatkowania wymaga nowoczesnych metod planowania i realizacji budżetu oraz zbliżonego, nowoczesnego budżetowania w jednostkach sektora finansów publicznych, nieobjętych budżetem państwa czy budżetem j.s.t. Szczególnie ważne jest zwiększenie efektywności w następujących zadaniach publicznych: edukacja, ochrona zdrowia, sprawy gospodarcze, bezpieczeństwo i porządek publiczny oraz działalność ogólnopaństwowa. Wydatki na zadania publiczne w Polsce według tak zwanej klasyfikacji funkcjonalnej – COFOG – za 2006 rok przedstawiały się następująco (% PKB)²⁶:

– ochrona socjalna	16,9,
– edukacja	6,0,
– działalność ogólnopaństwowa	5,9,
– ochrona zdrowia	4,7,
– sprawy gospodarcze	4,4,
– bezpieczeństwo i porządek publiczny	1,8,
– gospodarka mieszkaniowa i komunalna	1,2,

²⁵ W roku 2007.

²⁶ Program konwergencji Aktualizacja 2007 r., Warszawa, marzec 2008, s. 24.

– obrona narodowa	1,2,
– organizacja wypoczynku kultura, religia	1,1
– ochrona środowiska	0,6,
Razem	43,8.

Proefektywnościowe działania w wymienionych dziedzinach wymagają dobrze wyznaczonych celów dla zadań publicznych, pomiaru celów za pomocą mierników skuteczności i efektywności, a następnie zarządzania opartego na adaptacji technik z NPM odnoszących się do budżetowania zadaniowego.

Ustawa budżetowa (podobnie jak i uchwały budżetowe j.s.t.) to akt prawny, który jest wyrazem decyzji politycznej parlamentu (i organów będących j.s.t.). Nowoczesne zarządzanie zadaniami publicznymi przyniesie znaczne efekty, jeśli decyzje polityczne oraz decyzje zarządcze dysponentów środków będą wspierane informacjami z budżetowania zadaniowego o uzyskiwanych efektach z nakładów publicznych.

Podsumowanie

W okresie ostatnich dwudziestu lat finanse publiczne przeszły wiele przeobrażeń. Stworzono fundamenty pod w miarę nowoczesny sektor finansów publicznych. Fundamenty te obejmują następujące składowe sektora finansów publicznych: współczesny system podatkowy, współczesny system terytorialnego podziału zadań i kompetencji, współczesny system ubezpieczeń emerytalno-rentowych, system parabudżetowego finansowania ochrony zdrowia. Główne wyzwania w zarządzaniu sektorem finansów publicznych obejmują następujące obszary: budżetowanie zadaniowe, w tym zadań finansowanych ze środków UE, system efektywnego zarządzania ochroną zdrowia oraz system emerytur dla rolników. Szczególnym rodzajem wyzwania jest utrzymywanie wymogów konsolidacji fiskalnej celem przyjęcia euro i tworzenia podstaw pod „zdrowe” finanse publiczne.

Literatura

1. Bugaj R., *Ocena reformy ubezpieczeń społecznych*, „Gospodarka Narodowa” 2004, nr 1–2.

2. Balcerowicz L., *Socjalizm. Kapitalizm. Transformacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
3. Balcerowicz L., *Państwo w przebudowie*, Znak, Kraków 1999.
4. Golinowska S., *Cztery reformy rządu J. Buzka*, Materiały RSSG przy Prezesie Rady Ministrów, RSSG o wzroście gospodarczym, Warszawa nr 39.
5. Groot T., Budding S., *New Public Management's Curvent Issues and Future Prospects*, 5th NPM Sweminar at Urije University Amsterdam, 14 September 2005.
6. Jakóbiak W., *Zmiany systemowe w Polsce a struktura gospodarki*, Wydawnictwo Naukowe PWN 2000.
7. Kosikowski C., *Finanse publiczne. Komentarz*, Lexis Nexis, Warszawa 2007.
8. Lubińska T., Lozano Platonoff A., Strąk T., *Budżet zadaniowy – racjonalność – przejrzystość – skuteczność*, „*Ekonomista*” 2006, nr 5.
9. Lubińska T., *Odruch obronny, czyli polski syndrom reform*, „*Rzeczpospolita*” z 12.01.2005.
10. Lubińska T., Strąk T., Lozano Platonoff A., Będzieszak M., *Metodologiczne i wdrożeniowe aspekty zastosowania budżetu zadaniowego*, „*Ekonomista*” 2007, nr 5.
11. Misiąg M. (red.), *Wzorcowy urząd, czyli jak usprawnić administrację samorządową, jak mierzyć jej zadania i wyniki*, IBnGR, Warszawa 2005.
12. Nizioł K., *Czynniki determinujące reformy systemu finansów publicznych w Polsce*, Materiały z konferencji *Samorząd finansów publicznych w Polsce*, Uniwersytet Szczeciński, Wydział Prawa i Administracji, Szczecin 2005.
13. *Pakiet radykalnych przedsięwzięć polityki gospodarczej tworzącej podwaliny pod społeczną gospodarkę rynkową 1990–1993 oraz „Średniookresowa strategia finansowa”*, Raport Roczny Strategii Społeczno-Gospodarczej nr 33, Warszawa 1998.
14. Pakoński K., Piszczek M., *Budżet zadaniowy*, w: *Budżet władz lokalnych*, red. S. Owsiak, PWE, Warszawa 2002.
15. Piotrowska-Marczak K., *Federalizm fiskalny w teorii i praktyce*, Difin, Warszawa 2009.
16. *Program konwergencji. Aktualizacja 2007 r.*, Warszawa 2008.
17. Postuła M., *Transformacja i reforma finansów publicznych w Polsce w dwudziestoleciu 1989–2008*, WSPiZ, Warszawa 2008.
18. Szewczuk A., *Metodyczne dylematy identyfikowania siły oddziaływania instrumentów organizacyjnych i ekonomicznych na funkcjonowanie sektora publicznego*, w: *Finanse publiczne*, red. A. Pomorska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.

19. Wojtyna A., *Dyskusja RSSG z dn. 27.II.1998 r. ust. Polityki szybkiego wzrostu – co można zrobić*, Materiały RSSG przy Prezesie Rady Ministrów, nr 39, Warszawa 2001.
20. Wojtyna A., *Blaski i cienie reformy podatków*, „Nowe Życie Gospodarcze” 1999, nr 35.
21. Ziółkowska W., *Rola finansów publicznych w Polsce w latach 1991–2007*, ZN WSB nr 19, Poznań 2006.
22. Ustawa o finansach publicznych, DzU 2005, nr 249, poz. 2104.
23. DzU 1991, nr 72, poz. 344.
24. DzU 1998, nr 15, poz. 148.

